

Zitierhinweis

Čornej, Petr : recension de : Wojciech Iwańczak, Jan Lucemburský.
Dějiny bouřlivého života a hrdinné smrti českého krále a
lucemburského hraběte v jedenadvaceti obrazech, Praha : Argo,
2018, dans : Český časopis historický, 2019, 3, p. 735-739, DOI:
10.15463/rec.1386253227

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

počátku práva uzavřeli Čechové s Přemyslem Oráčem. Kronika proto mohla vzniknout jako varování před dynastickými sváry, jejichž příčinu Kosmas spatřoval v neúctě k tradicím. Ústy starozákonního soudce Samuela také varoval před vzpourou proti přirozenému řádu věcí a ve druhé knize dal vyniknout zvrácené povaze knížete Vratislava II., jenž koruně obětoval starobylé zvyklosti, nastolené posvátnou dohodou na stadickém oraništi.

Nikoliv tedy dějiny českého státu či pražského biskupství, o kterých spekovala Anna Aurast, nýbrž Kosmou hájená legitimita mocenských pořádků, a pokud autorka nepochopila ideové ladění Kroniky Čechů, nedokázala stanovit, kdo byl pro Kosmu cizím.

Můžeme jistě knihu odložit jako zbytečnou položku v české medievistické knihovně. Přesto by nemělo zapadnout, že Anna Aurast poctivou reflexí Kosmovské literatury poukázala na závažnou mezeru v našem poznání. A bude-li její pokus o interpretaci Kroniky Čechů přijat jako výzva k novému kritickému promýšlení světa svatovítského děkana, lze se rozloučit s upřímným poděkováním.

Martin Wihoda

Wojciech IWAŃCZAK

Jan Lucemburský. Dějiny bouřlivého života a hrdinné smrti českého krále a lucemburského hraběte v jednadvaceti obrazech

Praha, Argo 2018, 294 s., ISBN 978-80-257-2561-0.

Je to zvláštní pocit recenzovat knihu, která vyšla v polském originálu před sedmi lety, byla primárně určena polským čtenářům a v českém prostředí vyvolala jen nevelký ohlas.¹ Nikoliv náhodou o ní jediný (nevelký) referát otiskla Lenka Bobková,² jejíž rozsáhlá biografie Jana Lucemburského se na knihkupeckých pultech objevila pouze několik týdnů po českém překladu Iwańczakovy práce.³ Z komerčního hlediska to nebyla zrovna ideální situace, historika však zjevný nakladatelský karambol přímo vybízí ke komparaci obou životopisů sepsaných shodou okolností generačními vrstevníky. Přesto se touto cestou nevydám, poněvadž by nebyla férová. Iwańczak své dílo zveřejnil podstatně dříve než Bobková, a proto si jeho publikace zasluhuje samostatné a zevrubné posouzení, kterého se jí u nás dosud nedostalo. Důvodem byl možná i žánr, který autor zvolil. Ačkoliv z jeho textu dýchá vědecká akribie, kniha postrádá poznámkový aparát a rovněž seznam pramenů a literatury vykazuje určité mezery. Snobští scientometři tak mohou, byť čistě formálně, tvrdit, že monografie nesplňuje přísné vědecké parametry. Sotva by ale dokázali zpochybnit její nespornou původnost a závažnost.

Wojciech Iwańczak je znám jako výborný znalec českých pozdně středověkých dějin, které vyplňují podstatnou část jeho badatelských aktivit. V současné polské historiografii by se sotva našel člověk, jenž by dovedl podat na srovnatelné úrovni obdobně

1 Wojciech IWAŃCZAK, *Jan Luksemburski. Dzieje burzliwego żywota i bohaterskiej śmierci króla Czech i hrabiego Luksemburga w 21 odstonach*, Warszawa 2012.

2 Studia mediaevalia Bohemica 6, 2014, s. 139–140.

3 Lenka BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský. Otec slavného syna*, Praha 2018.

fundovaný portrét krále Jana. Na české půdě se ale poměřuje chtě nechtě s obsáhlými a dnes již klasickými díly Josefa Šusty a Jiřího Spěváčka, kteří popsali o Janovi Lucemburském tisíce stran, se syntetizujícím pojetím Lenky Bobkové⁴ i s vědeckou produkcí reagující na 700. výročí špyrské svatby, jež otevřela lucemburskému jinochovi cestu ke královskému trůnu.⁵ Přesto není autor na české literatuře bezprostředně závislý. Jeho kniha prokazuje osobitost v kompozici i v koncepčním uchopení problému a navíc vnáší do stávajícího diskursu nové a nepochybně užitečné tóny.

Při zpracování biografie neklidného Lucemburka zúročil polský historik neobyčejně šťastně své dlouhodobé zájmy o dvorsko-rytířskou kulturu, z jejíž důvěrné znalosti Janův portrét vyrůstá. Stačí letmo pohlédnout do soupisu Iwańczakovy publikační činnosti, abychom zjistili, kolik času věnoval studiu každodennosti na panovnických dvorech, turnajům, životu na královských a šlechtických hradech i rozborům literárních textů (především eposů, kronik, lyrické poezie i dobrodružných rytířských „románů“), jejichž prostřednictvím se snaží proniknout do způsobu myšlení středověkých lidí. Neskrývá přitom svou blízkost francouzské historiografii, zejména škole Annales, příkladně se však orientuje též ve starší i v soudobé německojazyčné produkci. Nečinilo mu tudíž žádné potíže využít bohatou vědeckou žéň, kterou přineslo 700. jubileum Janova narození, vzpomínané roku 1996, respektive výročí spjatá s Janovým strýcem Balduinem (1285–1354), trevírským arcibiskupem a hlavním strážcem mocenského vzestupu lucemburské dynastie.

Iwańczakovo dílo není, byť jde o biografii, koncipováno striktně chronologicky, jak bývá u tohoto žánru pravidlem, nýbrž v zásadě tematicky. Úsilí respektovat základní časovou linii Janova života a netříštit zbytečně text je nicméně očividné, i když ne vždy úspěšné. Jednadvacet tematických kapitol, v nichž autor analyzuje dílčí aspekty, vytvářející v souhrnu plastický obraz osobnosti, činů a dějinného významu pozoruhodného monarchy, na řadě míst nutně vede k opakování už jednou dotčených problémů. Bystrému čtenáři neunikne, kolikrát Iwańczak zmiňuje kupříkladu zápas mezi Ludvíkem IV. Bavořem a Habsburkem Fridrichem Sličným o římsko-německý trůn. To je ovšem povinná daň zvolené kompozici, programově narušující fádňi životopisné schéma.

Nuže, jaký tedy je Iwańczakův Jan Lucemburský? Pouze částečně vyhlíží jako Šustův „král cizinec“, jemuž byla půda „rodné vlasti nejsladší“, a ani Jiřímu Spěváčkovi, který svého času razil pojetí „krále diplomata“, nedává autor v plné míře za pravdu. Na stránkách recenzované knihy vystupuje Jan především jako král rytíř, kulturně sice ukotvený ve francouzském prostředí (více než studium na Sorbonně mu dala „škola života“), leč v podstatě kosmopolitně orientovaný, takže jej Iwańczak v jisté nadsázce poněkud anachronicky prohlašuje za „Evropana“.

4 Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české*, IVa. 1310–1402, Praha – Litomyšl 2003, s. 11–212.

5 Za všechny tituly například Klára BENEŠOVSKÁ (ed.), *Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*, Praha 2010. V podstatě encyklopedicky pojatou kolektivní publikaci, která vyšla téměř souběžně s jeho Janem, neměl Iwańczak ještě k dispozici. Viz František ŠMAHEL – Lenka BOBKOVÁ (edd.), *Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012.

Za významnější než tuto zjevnou aktualizací úlitbu nicméně pokládám charakteristiku Jana Lucemburského jako výrazné individuality a „muže idejí“, jež následoval se stejným nadšením a se stejnou úporností jako jeho předčasně zemřelý otec. Zatímco Jindřich VII. dosáhl císařského důstojenství a snil o obnově římského impéria, naplňoval jeho syn rytířské ideály ať již jako křižák při vojenských výpravách na Litvu, jako věrný spojenec francouzského panovníka či v roli střídavě úspěšného účastníka četných turnajů. Zaujetí, s jakým polský historik líčí králův vnitřní svět i hodnotový kodex, zároveň vypovídá o Iwańczakově názorovém ztotožnění s Le Goffovým a Gurevičovým míněním, že osobnost, respektive individualitu nestvořila až italská renesance, nýbrž lze o ní oprávněně mluvit již ve starověku a středověku. Schopnost postihnout Janovu psychiku spojuje Iwańczaka s Josefem Šustou, i když volí tlumenější výrazové prostředky než obdivuhodný český stylista.

Hlavní rozdíl mezi Iwańczakem a českými historiky však spočívá v optice. Šustovi, Spěváčkovi i Bobkové sice neunikl široký evropský rozměr Janova působení, akcent však položili na jeho vztah k českým zemím. Ostatně Šusta a Bobková své práce publikovali v rámci edičních řad věnovaných českým dějinám. Polský badatel, nezátížený prioritami českých badatelů, vnímá život Jana Lucemburského proporcěji a dle mého soudu i v reálnějších souřadnicích. Téměř dvě třetiny jeho textu zabírá mapování Janovy činnosti v rodném Lucembursku, v domovské Francii, v severní Itálii, v německých oblastech Svaté říše římské, v alpských zemích, ale také v Polsku a na Litvě. Má to svou logiku, odvíjející se z králova itineráře i z jeho zakladatelských a mecenášských aktivit. Janovy hradní a palácové rezidence se nacházely ve Francii (známý Hotel de Bohême v Paříži, Mehur – sur – Yèvre nedaleko Bourges), v Rýnské Falci (Freudenburg), v nynější Belgii (Durbuy) a samozřejmě i v Lucembursku (Freudenstein, Freudenkopp), zatímco v Českém království tak oblíbená sídla neměl.

Za povšimnutí stojí, že Jan ve své skutečné vlasti dával hradům názvy, zjevně související s jeho rytířským založením. Syn Karel naproti tomu preferoval pojmenování podle sebe samotného. Rovněž počet církevních fundací nezapře, že se panovník cítil bytostně spjat s francouzsko-lucemburskou oblastí (přál si být pohřben v opatství Clairfontaine), i když v tomto směru nezanedbával ani Čechy a Moravu. Přísllovečnou Janovu péči o Lucembursko, při jehož správě aplikoval francouzský způsob řízení státu, dodnes připomínají jím založené trhy (Schobermesse), a také živé historické vědomí. „Slepý král“ Jan se v anketě o největšího Lucemburčana všech dob umístil jako druhý v pořadí, ve srovnatelné české „soutěži“ příznačně obsadil až 74. příčku mezi hokejistou Dominikem Haškem a fotbalistou Milanem Barošem.

V případě polského historika nepřekvapí, že se nejrozsáhlejší kapitola týká Janova vztahu k Polsku. Nediktoval to pouze zřetel k polskému publiku, nýbrž hlavně potřeba přehodnotit kritický postoj starší i novější polské historiografie, která v českém králi a lucemburském hraběti tradičně a nesprávně spatřovala (zejména kvůli jeho podpoře řádu německých rytířů) germanizátora. Polští dějepisci 19. a 20. století vnímali Jana negativně i z další příčiny. Shodně jako pozdně středověcí kronikáři typu Jana Długosze mu nedokázali prominout, že zahájil převod slezských území pod svrchovanost České koruny. Iwańczak si

v porovnání se svými předchůdci udržuje chvályhodný nadhled, ba při posuzování právních aspektů sporu o polskou korunu mezi Janem Lucemburským a Vladislavem Lokýtkem ospravedlňuje českého panovníka, který ale podle jeho názoru na trvalé ovládnutí Polska nikdy vážně nepomýšlel. Polskou kartou hrál tak dlouho, jak se mu to hodilo, konkrétně do roku 1335, kdy se náhradou za slezská teritoria titulu polského krále zřekl.

Stejně kritický jako k polským badatelům dokáže být autor i k českým vědcům, třebaže svůj nesouhlas vyjadřuje noblesně a nikoho nejmenuje. I tak jsou jeho odlišné názory zajímavé a opětovně dokládají známý fakt, že pohled z venku mnohé záležitosti objektivizuje, popřípadě přispívá k jejich přesnější interpretaci. Na rozdíl od Jiřího Spěváčka neprodlévá Iwańczak sáhodlouze u Janových inauguračních diplomů z přelomu let 1310–1311 a zvláštní význam nepřikládá ani domažlickému míru, uzavřenému pod patronací Ludvíka IV. Bavora o velikonočních svátcích 1318. Zato zdůrazňuje přelomový ráz roku 1319, který znamenal zmar mocenských ambicí královny Elišky Přemyslovny, již polský historik (navzdory mínění Petra Žitavského, jehož hodnotící soudy nejednou přebírá) nechová zrovna v oblibě. Zřetelnou polemiku pak vede se Spěváčkovým výkladem vztahu mezi Janem a jeho dědicem i nástupcem Karlem (IV.). Jejich vzájemný poměr nevidí jako nepřátelský (tenze mezi otci a prvorozenými syny byla a je v určitém stadiu naprosto přirozená), nýbrž, vzdor oboustranným výhradám, jako víceméně pozitivní. O tom, že Janovi na Karlovi vždy záleželo, není možné pochybovat. Zde Iwańczak souzní nejen s Josefem Šustou, ale i s Františkem Kavkou a s Lenkou Bobkovou.

V kladném ocenění Iwańczakovy knihy bych mohl nadále pokračovat. Slušelo by se vyzdvihnout realistické vylíčení Janova vztahu k Ludvíku IV. Bavorovi, rozbor Lucemburkovy sňatkové politiky, atraktivní, leč senzácím se vyhýbající popis králova zdravotního stavu (zvláště očních chorob), smrti u Kresčaku i dramatických osudů panovníkových tělesných ostatků. Pro českého čtenáře však asi budou nejzajímavější pasáže zasazující Jana Lucemburského do kontextu západoevropské dvorsko-rytířské kultury a zachycující počátek jeho mýtu, který se začal rodit už v průběhu králova života. Na této půdě se autor pohybuje suverénně, se záviděníhodnou jistotou, jež mu pomáhá překonat místy příliš suchý a střízlivý styl předchozích kapitol.

I v pěkných knihách se vyskytují nejasnosti, faktografické chyby a sporné formulace. Iwańczakova monografie není výjimkou. Občas v ní zarazí ne zcela přesná terminologie, což je ovšem problém obecnější povahy. Domnívám se, že netoliko v případě Jana Lucemburského, ale také při nástupu Zikmunda Lucemburského v letech 1419–1420 (respektive 1436) a jeho zete Albrechta II. Habsburského roku 1438 je adekvátnější hovořit o korunovační, nikoliv o volební kapitulaci. Rychlá česká korunovace Jana a Elišky pak byla (i s ohledem na vypuzeného českého panovníka Jindřicha Korutanského) hlavně v zájmu mladých královských manželů, nejen české šlechty. Mírné rozpaky budí užívání některých pojmů, například sousloví *středověká kolonizace*, jejíž sémantické pole je tak široké, že vlastně nic neříká. O *zemských sněmech* i *panském stavu* lze v Čechách, striktně vzato, hovořit až v pozdější době, vyložene anachronicky působí pojem *státní mincovna*.

Upozorňuji také, že toho, kdo zabil nepřítele v bitvě, nepovažovalo tehdejší veřejné mínění za vraha, a že římsko-německý král nebyl „jmenován“, ale volen. V důsledku neopraveného přehlédnutí povolává v textu Jan syna Karla do Lucemburska o Vánocích 1333, ač ve skutečnosti se tak stalo o několik let dříve. Při Janových chronických potížích s očima se jeví jako nonsens hovořit, být v obrazné rovině, o králově „bystrém zraku“. Zjevným omylem je tvrzení o Kladsku. To tvořilo na počátku 14. století součást českého státu a pouze na krátký čas se ocitlo v zástavním držení některých slezských knížat. Polsku toto území dříve ani později nepatřilo.⁶ Zmatečně vyhlíží nedostatečné rozlišení vlastního textu kroniky tzv. Dalimila od pozdějších dodatků sepsaných až po roce 1314.

Ani součinnost překladatele Jana Barona s autorem nebyla vždy ideální. Například slovo *kušínik* (tj. střelec z kuše) není doloženo v staročeském ani v novočeském lexiku. Dílčí nesrovnalosti se vyskytují v toponymech, zejména hornolužických (kolísání mezi polskými, německými a českými názvy). Asi málokterý Čech ví, že hrad Preitenstein jsou nyní Nečtiny, správné jméno moravského hradu pak zní Drahotuš, nikoliv Drahuš. Na vrub nepozorné redakce spadá hrubá pravopisná chyba na s. 179 a také z polského vydání mechanicky přejatý seznam literatury. Václava Chaloupeckého a Kateřinu Charvátovou tu absurdně nalezneme pod písmenem „C“. Malou vstřícnost prokázalo nakladatelství vůči obrazové příloze. Ta sice čítá 51 fotografií, leč výlučně černobílých a z úsporných důvodů miniaturizovaných.

Tyto drobné výtky však nemohou změnit nic na celkově kladném ocenění Iwańczakovy knihy a jejího českého překladu, užitečného pro uvědomění si odlišných, avšak přínosných pohledů nejen na výraznou osobnost, setrvávající donedávna ve stínu svého slavného syna, nýbrž i na evropské dějiny pozdního středověku.

Petr Čornej

Dvě polské publikace o Janu Husovi

Jan Hus. Życie i dzieło, w 600 rocznicę śmierci

(Pod redakcją Anny Paner – Marcina Hintza.)

Gdańsk, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego 2016, 200 s., ISBN 978-83-7865-405-6.

Jan Hus. Życie, myśl, dziedzictwo

(Redakcja naukowa Paweł Kras – Martin Nodl.)

Warszawa, Instytut historii PAN 2017, 337 s., ISBN 978-83-65880-09-3.

Šestisté výročí smrti Jana Husa připomnělo větší množství vydaných publikací, časopiseckých studií, konferencí a slavnostních akcí v České republice i v zahraničí. Z německé oblasti

6 Blíže Ondřej FELCMAN – Eva SEMOTANOVÁ, *Kladsko. Proměny středoevropského regionu. Historický atlas*, Hradec Králové – Praha 2005, s. 52–53.